

Ks. Przemysław Artemiuk, *Kim jest papież w Kościele? Szkice z teologii prymatu*, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 2022, ss. 256

Paweł Głowacki¹

Nakładem Płockiego Instytutu Wydawniczego w 2022 roku ukazała się monografia pt. *Kim jest papież w Kościele? Szkice z teologii prymatu*, autorstwa wieloletniego przewodniczącego Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce – ks. Przemysława Artemiuka – profesora i kierownika Katedry Teologii Fundamentalnej oraz Prakseologii Apologijnej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Omawiane studium składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia oraz bogatego wykazu bibliograficznego. Nie jest to praca poświęcona wyłącznie scharakteryzowaniu konkretnego papieża bądź sposobu, w jaki sprawował on swoją posługę Piotrową. We wstępie (s. 5-8) autor stwierdza, że tematyka pracy dotyczy samej istoty papieskiego urzędu i jest próbą odpowiedzi na pytanie, kim jest biskup Rzymu w Kościele. Następnie powołuje się na kluczowe dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, przedstawiając katolickie rozumienie posługi następcy Piotra. Wstęp książki dopełnia zwrócenie uwagi czytelników na źródła i racje prymatu rzymskiego, składające się na teksty nowotestamentalne oraz świadectwa pierwotnej, pozabiblijnej tradycji.

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym „Podstawy Prymatu” (s. 9-24) autor chronologicznie omawia teksty zaczerpnięte z Nowego Testamentu, które wskazują na pierwszeństwo i prymat św. Piotra. Następnie przechodzi do analizy źródeł wczesnochrześcijańskich, jednocześnie dowartościowując siłę dowodową późniejszych świadectw na rzecz prymatu papieskiego, pochodzących z V wieku. Omawiane wypowiedzi autorów starożytnych dzieli na dwie grupy, kategoryzując je w klasycznym już rozróżnieniu na teksty pochodzące od samych tylko

¹ Mgr lic. Paweł Głowacki, Szkoła Doktorska KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska; e-mail: pawel.glowacki@kul.pl; ORCID: 0000-0001-5243-508X.

biskupów Rzymu bądź od pozostałych starożytnych teologów. W swojej eksplikacji powołuje się wpieryw na wzrastającą samoświadomość w kwestii poszczególnych zwierzchników Kościoła w Rzymie (św. Klemensa Rzymskiego, św. Wiktora I, św. Stefana I) dotyczącą utrzymania jedności w Kościele oraz wiernego zachowania nieskażonej nauki apostołskiej (s. 14-15). W drugiej grupie tekstów autor zwraca uwagę na jedne z najstarszych pism tego czasu, zwłaszcza na *List do Kościoła w Rzymie* autorstwa św. Ignacego Antiocheńskiego, *Adversus haereses* św. Ireneusza z Lyonu, rzymską listę sukcesyjną sporządzoną przez najwcześniejszego kronikarza kościelnego Hegezypa czy wreszcie na dzieło *De praescriptione haereticorum* napisane przez Tertuliana z Kartaginy (s. 15-16). Zwieńczeniem tej analizy jest przywołanie świadectwa listu papieża Leona Wielkiego odczytanego przez papieskiego legata oraz jego recepcji na Soborze Chalcedońskim w 451 roku (s. 15). Ks. Artemiuk określa ten moment w dziejach Kościoła jako stanowiący najwyraźniejszy dowód uznania prymatu biskupa Rzymu w starożytności chrześcijańskiej. Niewątpliwie można zgodzić się z tym, że był to jeden z ważniejszych etapów skomplikowanego procesu historycznego rozwoju autorytetu biskupa Rzymu i jego akceptacji przez *Ecclesiam christianam*. Niemniej trzeba zachować pewną ostrożność badawczą w określaniu danego świadectwa patrystycznego w tak kategorycznych słowach, w szczególności, że mamy dostęp do wielu innych wypowiedzi z okresu pierwszego tysiąclecia Kościoła, które zawierają w sobie jeszcze bardziej rozwiniętą doktrynę o prymacie biskupa Rzymu, zaakceptowaną nawet na forum Soboru Powszechnego (II i III sesja Soboru Efeńskiego, *Libellus Hormisdae*, *Opuscula theologica et polemica* 12 św. Maksyma Wyznawcy). Nie mogło zabraknąć również odwołania się do słynnej parafrazy słów św. Augustyna, wygłoszonych w trakcie kazania w Kartaginie 23 września 417 roku: „Roma locuta, causa finita”. Autor monografii omyłkowo utożsamiał ten aforyzm z rzeczywistymi słowami biskupa Hippony. Tekst źródłowy nie zawiera ich w tak zwartej formie, choć w kazaniu rzeczywiście pojawia się sformułowanie *causa finita*: „Iam enim de hac causa duo concilia missa sunt ad Sedem Apostolicam: inde etiam rescripta uenerunt. Causa finita est: utinam aliquando finiat error”². Następnie Ks. Artemiuk sięgnął do badań archeologicznych z obszaru Kafarnaum i Rzymu, argumentując za pierwszeństwem Piotra i rzymskim prymatem (s. 16-24).

Rozdział II – „W Kręgu Apologetyki” (s. 25-72) – poświęcony jest ukazaniu obrony prymatu w dziełach apologetycznych, powstałych od XV

² Augustinus, *Sermo* 131, 10, PL 38, 734.

do XX wieku. To zagadnienie autor omawia w trzech punktach. W pierwszym mówi o osobie biskupa Rzymu w *Sumie o Kościele*, autorstwa wybitnego hiszpańskiego uczonego z XV wieku Juana de Torquemady (s. 27-34). Podkreśla przy tym, że dla dominikańskiego teologa podstawową racją prymatu rzymskiego był fakt obecności Piotra w Rzymie, który w tamtym czasie nie był tak oczywisty. Ks. Artemiuk zaznacza, że Juan de Torquemada odwołuje się do świadectwa wielu pisarzy wczesnochrześcijańskich, m.in. Euzebiusza, św. Ambrożego, św. Hieronima, interpretujących nazwę Babilonu z 1P 5,13 jako oznaczającą miasto Rzym (s. 34). W punkcie drugim (s. 35-53) autor analizuje postać Josepha de Maistre i jego dzieło *O papieżu*. Wskazuje na imponujące uzasadnienie prymatu, odwołujące się do tradycji Kościoła pierwszego tysiąclecia. Zaznacza, że saubadzki myśliciel – w przeglądzie świadectw patrystycznych na rzecz prymatu rzymskiego – sięgnął do takich starożytnych autorów, jak św. Ireneusz z Lyonu, Tertulian z Kartaginy, św. Optat z Milewy, św. Cyprian, św. Augustyn, św. Efrem Syryjczyk, św. Gaudenty z Bresse, św. Grzegorz z Nyssy, św. Leon, św. Juliusz, św. Atanazy, św. Maksym, św. Teodor Studyta (s. 43-44). W punkcie trzecim autor pisze o trzech traktatach apologetycznych powstałych w pierwszej połowie XX wieku: *Nauki Apologetyczne* A. Szelażka (s. 54-56), *Tylko Kościół. Apologetyka* A. de. Poulpiqueta (s. 56-60) oraz *Apologetyka, czyli dogmatyka fundamentalna* M. Sienatyckiego (s. 60-72).

W III rozdziale monografii, zatytułowanym „Prawosławny Wschód wobec Rzymu” (s. 73-104) ks. Artemiuk omówił prawosławną interpretację papieskiej posługi. Następnie autor zrelacjonował oficjalne wypowiedzi Kościoła prawosławnego wobec prymatu rzymskiego (s. 83-91). W ostatnim punkcie rozdziału przedstawia stanowisko jednego z najwybitniejszych teologów prawosławnych Oliviera Clémenta, który zrekonstruował historyczny rozwój prymatu na Zachodzie oraz na Wschodzie (s. 91-104).

Rozdział czwarty nosi tytuł „Współczesne wypowiedzi Magisterium Kościoła” (s. 105-129). To zagadnienie, dość istotne dla dialogu doktrynalnego, prowadzonego między Kościołem rzymskokatolickim a Kościołami prawosławnymi, ks. Artemiuk omawia w trzech punktach. W pierwszym (s. 105-115) pisze na temat encykliki papieża Jana Pawła II *Ut unum sint*. Zauważa, że jest to jedyny tej rangi dokument w pełni poświęcony kwestii jedności, który stanowi również pewien przełom w dialogu ekumenicznym. Warto nadmienić, że ok. 100 lat wcześniej papież Leon XIII 29 czerwca 1896 roku wydał encyklikę *Satis cognitum*, dotyczącą wyłącznie aspektu jedności Kościoła. W punkcie drugim (s. 115-123) autor omawia dokument Kongregacji Nauki Wiary *Prymat*

Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła w całości poświęcony prymatowi papieskiemu. W punkcie trzecim natomiast (s. 123-129) ks. Artemiuk – w porządku chronologicznym – omawia pięć dokumentów końcowych Międzynarodowej Komisji Mieszanej Katolicko-Prawosławnej, które dotyczą sposobu rozumienia autorytetu biskupa Rzymu.

Kwestia współczesnych interpretacji papieskiego prymatu jest przedmiotem rozdziału piątego (s. 130-188). Autor monografii omawia to zagadnienie w trzech punktach. W pierwszym mówi o podstawach prymatu oraz misji biskupa Rzymu według kardynała Gerharda L. Müllera (s. 130-141). Następnie przechodzi do przedstawienia wizji współczesnego katolickiego intelektualisty, George'a Weigla, która dąży do ewangelicznej odnowy i reformy Kościoła wraz z papieżem (s. 141-164). Z kolei w ostatnim punkcie (s. 164-188) relacjonuje uzasadnienie historyczności prymatu rzymskiego w apologii redaktora naczelnego „Do Rzeczy” Pawła Lisickiego.

W ostatnim, szóstym rozdziale książki, zatytułowanym „Papieskie impresje” (s. 189-237) ks. Artemiuk prezentuje trzy papieskie szkice poprzednich pontyfikatów (św. Jan Paweł II, Benedykt XVI, Franciszek). Zaczynając chronologicznie od Jana Pawła II (s. 189-201), ukazuje różne oblicza wielkiego papieża, reprezentowane przez poszczególnych teologów, filozofów i poetów: L. Kołakowski (s. 190-191), M. Skwarnicki (s. 191-192), A. Frossard (s. 192-193), J. Poniewierski (s. 194-195), J. Merecki (s. 195-196), G. Weigel (s. 196-198), J. Tischner (s. 198-199), J. Kupczak (s. 199-200). W dalszej części tego rozdziału autor omawia List apostolski *Porta Fidei* Benedykta XVI, zwracając szczególną uwagę na rozumienie pojęcia wiary (s. 201-205). Następnie przechodzi do dokumentu Międzynarodowej Komisji Teologicznej, zatytułowanym *Teologia dzisiaj. Perspektywy, zasady i kryteria*, pogłębiając analizę zagadnienia wiary (s. 205-208). Dalej autor porusza kwestię wiary, omawiając pierwszą encyklikę papieża Franciszka *Lumen Fidei* (s. 209-217). W oparciu o te trzy dokumenty ks. Artemiuk formułuje siedem wniosków końcowych dotyczących tematyki wiary, które jednocześnie stanowią odpowiedź na pytanie o jej sens (s. 217-218). Przechodząc do pontyfikatu papieża Franciszka, autor skupia się na temacie ubóstwa, który w papieskiej refleksji manifestuje się jako probierz prawdziwości Kościoła (s. 218-220). W dalszej części monografii autor, odwołując się do dwudziestowiecznej tradycji Kościoła, ukazuje zasadność *via paupertatis*, czyli „drogi ubóstwa”, która staje się nieformalnym znamię wiarygodności Kościoła Jezusa Chrystusa (s. 220-237). Konkluzje końcowe (s. 239-240) ks. Artemiuka są natury ogólnej i odnoszą się do całokształtu monografii.

Praca charakteryzuje się wysokim walorem poznawczym. Autor zrealizował w swojej monografii ważne i niezwykle aktualne przedsięwzięcie. Przybliżył czytelnikowi samą istotę instytucji papieżstwa, co wymaga znacznego nakładu pracy i znakomitej orientacji w literaturze przedmiotu. Czyniąc to, wykazał się niesamowitą erudycją, w sposób logiczny i systematyczny dokonał analizy skomplikowanej problematyki pracy, przejrzyście prezentując poszczególne wyniki swoich badań. Znikome błędy występujące w monografii nie umniejszają jej istotnego znaczenia. Jednakże trzeba zwrócić uwagę na te aż tak nieistotne – z perspektywy całokształtu pracy – niedociągnięcia. Na s. 102 autor przytacza cytata z *Listu do Rzymian* św. Ignacego Antiocheńskiego, błędnie przypisując jego autorstwo św. Ireneuszowi z Lyonu. Mówiąc o dokumencie Kongregacji Nauki Wiary *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*, autor podaje w nawiasie nieprawdziwą jego datację „(1998)” (powinno być „1999”).

Na szczególną uwagę zasługuje drobiazgowo opracowanie wielu tekstów źródłowych, zarówno starożytnych, jak i współczesnych. Z tego względu powyższa monografia stanowi doskonale studium tytułowego zagadnienia, porządkując perspektywę historyczną i teologiczną urzędu biskupa Rzymu. Warto zatem sięgnąć do tej publikacji, aby dowiedzieć się, kim tak naprawdę jest papież w Kościele.

